

PRVI HRVATSKI BALET

Masjar, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:721130>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
UMJETNIČKA AKADEMIJA U OSIJEKU
ODSJEK ZA GLAZBENU UMJETNOST
STUDIJ GLAZBENE PEDAGOGIJE

MARTINA MASJAR

PRVI HRVATSKI BALET

ZAVRŠNI RAD

Mentor: Vuk Ognjenović, doc. art.

Osijek, 2018. godina

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. NASTANAK BALETA	2
2.1. POJAVA BALETA NA HRVATSKOJ KAZALIŠNOJ SCENI.....	2
2.2. PRVI HRVATSKI BALET.....	5
3. BALET „JELA“	7
3.1. BELA ADAMOVIĆ PLEMENITI ČEPINSKI	7
3.2. BALET <i>JELA</i>	9
3.3. SAČUVANA PARTITURA BALETA <i>JELA</i>	11
4. ZAKLJUČAK	14
5. SAŽETAK	15
6. SUMMARY	16
7. LITERATURA	17

1. UVOD

Utemeljenjem Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu koje je prvotnu ulogu imao dramskim djelima promicati i razvijati nacionalnu svijest u narodu te uspostavom stalne opere ubrzo će i baletna umjetnost postignuti ravnopravnost svim ostalim umjetničkim granama Hrvatskog narodnog kazališta. Iako razvoj hrvatskog baleta nije paralelno tekao s razvojem baleta u svijetu, on će se svojom kvalitetom u vrlo kratkom vremenskom roku iskazati ne samo na hrvatskoj sceni nego i na mnogim velikim svjetskim baletnim pozornicama gdje postaje dijelom svjetske kulturne baštine.

Ovakva kvalitetna i svjetski priznata baletna struktura u Hrvatskoj doprinjet će i nastanku prvog hrvatskog baleta što je upravo i tema ovog završnog rada. Praizvedba prvog hrvatskog baleta *Jela*, skladatelja Bele Adamovića pl. Čepinskog, održana je 15. siječnja 1898. godine te vremenski argumentirano ovaj naslov drži titulu prvijenca.

Rad se sastoji od poglavlja koja opisuju prije svega *Pojavu baleta na hrvatskoj kazališnoj sceni* te nastanak *Prvog hrvatskog baleta*. Potom slijedi životopis i stvaralaštvo *Bele Adamovića pl. Čepinskog*, opis *Baleta „Jela“* te poglavlje o *Sačuvanoj partituri baleta „Jela“*.

2. NASTANAK BALETA

2.1. POJAVA BALETA NA HRVATSKOJ KAZALIŠNOJ SCENI

Sredinom devetnaestog stoljeća kazalište u Hrvatskoj svoje djelovanje moralo je započeti od samih temelja. Zahvaljujući procesu sveobuhvatnog buđenja nacionalne svijesti u Hrvata sredinom tridesetih godina upravo je grad Zagreb postao nacionalno kazališno središte. Lipanj 1940. godine smatra se vrijeme rođenja Hrvatskog narodnog kazališta iako tada još nije imalo jasno određeno svoje pravo ime što je bilo uvjetovano „ilirskim“ političkim idejama. Tako je u početku HNK imao ulogu pozornice koja je bila namijenjena političkim tribinama i govorima vlastitih ambicija zbog čega je kazalište polako počelo gubiti svoju prvotnu ulogu promicanja umjetnosti.

24. kolovoza 1861. godine, zakonski je utemeljeno Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu kao najstarija hrvatska kazališna ustanova koja je zapravo svoj rad započela čak devet mjeseci prije utemeljenja. Toga datuma, Sabor trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije pod predsjedanjem bana Josipa Šokčevića, izglasao je *Članak LXXVII. O kazalištu jugoslavenskom trojedne kraljevine*. Tim člankom Hrvatsko narodno kazalište stavlja se pod zaštitu Sabora te osigurava stalnu financijsku pomoć. Upravo je utemeljenje Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu bilo jedno od najvažnijih zadaća preporodnog kulturnog programa.

Administrativno-umjetnički model Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu kakvog i danas shvaćamo, fiksiran je čvrstom uspostavom stalne Opere koju je predsjedavao Ivan pl. Zajc 1870. godine, čemu je prethodila izvedba prve hrvatske opere *Ljubav i zloba* Vatroslava Lisinskog u ožujku 1846. godine. Uspostavom stalne Opere povećava se repertoar opernih i operetnih predstava što je rezultiralo sve većom potrebom za plesačima koji u njima sudjeluju, a kasnije i na razvoj baleta kao samostalne strukture. Ispčetka ti prvi baletni plesni stavci služili su kao ukrasni dodatak, no postepeno od umetaka, međuigre ili samo dijela cjelovečernjeg programa do prvih samostalnih predstava, on tek 1865. godine, u administrativnom smislu, prestaje biti sastavnim dijelom Opere, postaje aktivni sudionik cjelokupne umjetničke strukture te je otvorena mogućnost razvoja baleta. Sve veći napredak svih grana umjetnosti u HNK zahtijevalo je izgradnju nove zgrade tako je prema planu u

listopadu 1895. godine sagrađena i otvorena nova zgrada Hrvatskog narodnog kazališta kakvu mi danas poznajemo. (Slika 1 i slika 2)

Slika 1: Svečano otvorenje kazališne zgrade 14.10.1895.

Slika 2: Svečanost otvorenja – Slava umjetnosti

Naravno, u tome razdoblju javljaju se i druga narodna kazališta u Hrvatskoj. Tako 3. listopada 1885. godine otvoreno je Hrvatsko narodno kazalište Ivan pl. Zajc u Rijeci, potom 6. svibnja 1893. godine otvoreno je Hrvatsko narodno kazalište u Splitu te Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, kao najmlađe, otvoreno je 7. prosinca 1907. godine.

Balet se prvo javlja u Zagrebu 1867. godine, zatim u Osijeku 1910. godine, u Splitu 1940. godine te u Rijeci 1946. godine. Za razvoj baleta u Zagrebu, a i općenito na hrvatskoj kazališnoj sceni zaslužan je Stjepan Miletić, intendant, redatelj i pisac, koji se u vrlo ranoj životnoj dobi istaknuo u društvu intelektualaca, književnika i umjetnika zahvaljujući svojim putopisima, polemikama, književnim i kazališnim kritikama, feljtonima i esejima o glumi u europskom kazalištu te prvim stručnim analizama redateljskih postupaka u hrvatskom kazalištu. Veoma predan i nadasve stručan rad Miletića, potaknuo je bana Károly Khuena Héderváryja da mu u prosincu 1893. godine ponudi administrativno, umjetničko i financijsko vođenje zagrebačkoga Hrvatskog narodnog kazališta. Tu dužnost, Miletić je preuzeo 1. veljače

1894. godine, obnašajući ju vrlo dosljedno provodeći razne reforme i pridonoseći modernizaciji hrvatskog glumišta. Osim što je potaknuo veći razvitak dramske umjetnosti u kazalištu, također je radio i na obogaćivanju glazbenog repertoara te su od 1895. godine po prvi puta izvedena djela francuskih, njemačkih i slavenskim umjetnika među kojima su Bedřich Smetana, Richard Wagner, Ludwig van Beethoven, Petar Iljič Čajkovski te mnogi drugi.

Balet zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta mukotrpnom je borbom morao izboriti svoj status. Od 60-tih i 70-tih godina 18. stoljeća pa sve do 1980. godine drama bilježi 2855 naslova, glazbena grana izvodi 913 različitih djela, a balet prikazuje tek 276 naslova. Bez obzira na znatno manji broj baletnih izvedbi, upravo Balet kontinuirano u Zagreb dovodi strane plesače, koreografe i pedagoge, a već od tridesetih godina dvadesetog stoljeća njegovi najeminentniji umjetnici odlaze na sve velike svjetske baletne pozornice i ondje postaju dijelom svjetske kulturne baštine, znatno pridonoseći afirmaciji hrvatske kazališne kulture. Dolaskom baletnog umjetnika, koreografa i plesnog pedagoga, Pietra Corellia u Zagreb 1859. godine, otvorena je prva plesna škola u Zagrebu, koja povezivanjem s kazalištem, postaje prva baletna vježbaonica. Stjecajem iskustva diljem Europe, poznati će skladatelj Ivan pl. Zajc, kao i kasnije Stjepan Miletić, znati koliko je važan dobar balet za potpuni scenski uspjeh opere. Tako plesači Corellijeve škole, 1876. godine, dobivaju stručno pojačanje i umjetničko vodstvo dolaskom primabalerine iz Amsterdama, Ivane Freisinger. Praizvedba *Nikole Šubić Zrinjskog*, 4. studenog 1876. godine, obogaćena je baletnim brojevima *Turski marš*, *Adagi*, *Arapski ples* i *Ples Bajadera* koje je postavila Ivana Freisinger. Miletić, želeći podići razinu programa i stvoriti kriterij, odnosno, razviti ukus publike da shvate kako je i balet umjetnost ravnopravna drugima, angažira strane umjetnike, među kojima je najprepoznatljivije ime primabalerine Eme Grondon, te istodobno pokreće dječju baletnu školu iz koje izlazi prva »domaća« nada Krista Župančić.

2.2. PRVI HRVATSKI BALET

Uvodeći znatne reforme u svim sastavnim dijelovima kazališne strukture, a koje su uvijek bila praćene poticajem razvitka hrvatske svijesti i identiteta, Miletić nije ni na području baletne umjetnosti odustao od svoga programa traženja nacionalnog izraza tako pri novouspostavljanju Opere u sezoni 1894./1895. godine izvest će se opera Ivana pl. Zajca *Nikola Šubić Zrinjski* s baletom u kojoj će plesati primabalerina gđica Ema Grondon, buduće središnje ime zagrebačkoga baleta. Odmah nakon uprizorenja *Nikole Šubića Zrinjskog* u Zagrebu je gostovala Dvorska opera iz Pešte te izvela operu Bedřicha Smetane *Prodana nevjesta* na što je Stjepan Miletić izjavio: „Baletne scene i umeci također su krasno uspjeli, što se imade zahvaliti prvoj quadrilli peštanske Dvorske opere u kojoj su se nalazile same vrsne plesačice i koja je u tim predstavama — po dobroti peštanske intendancije — kod nas sudjelovala, a uz njih se vrsno održaše i domaći ‘korifeji’ (...) Baš 168 u toj operi pokazalo se je od kolike je važnosti dobar balet za potpun uspjeh, jer bi se primjerice krasni prvi finale sa svojom polkom bez baleta posve izgubio. Naši ljubazni peštanski gosti, koji na juriš osvojiše naša srca, time podigoše napokon i u tako ‘moralnom’ Zagrebu prestige baleta.“ (*Hrvatsko glumište*, 5. I Zagreb, 1904.)

Sve ovo vodilo je rođenju izvornoga hrvatskoga baleta što se i dogodilo 1898. godine. Tako već 15. siječnja izlazi na scenu prvi izvorni hrvatski balet *Jela*. Fantastični balet u jednom činu, nastao prema Rückertovoj basni, a uglazbio ga je Bela Adamović pl. Čepinski. Budući da je ovom baletu za stvaranje služio strani predložak baleta, u ovom slučaju je riječ o basni Friedricha Rückerta, automatski smanjuje mogućnost ili u potpunosti sputava skladatelja u korištenju narodnih motiva. Upravo će to biti jedno od glavnih razloga zašto se za balet *Jela*, čepinskog skladatelja Bele Adamovića, dovodi u pitanje titula prvog hrvatskog baleta.

Mnogi smatraju da status prvog hrvatskog baleta treba dodijeliti baletu Srećka Albinija *Na plitvičkim jezerima* iako je izveden gotovo tri mjeseca nakon baleta *Jela*. Postavila ga je Ema Grondon te prema ideji već spomenutog Stjepana Miletića, praizveden je 14. travnja 1898. godine. Alibijeva „veoma umiljata i dražesna“ glazba, ispunjena motivima poznatih pjesama poput *Lijepa naša domovina*, *Vila Velebita*, *Misli moje* i *Luna sije* što je poslužilo baletu da postigne veliki uspjeh i veću priznatost.

Dodatnu raspravu o primatu hrvatskog baleta možemo dočarati i tadašnjim člancima iz novina. Upravo dva dana nakon praizvedbe *Jele* zagrebačke *Narodne novine* pojašnjavaju: „S

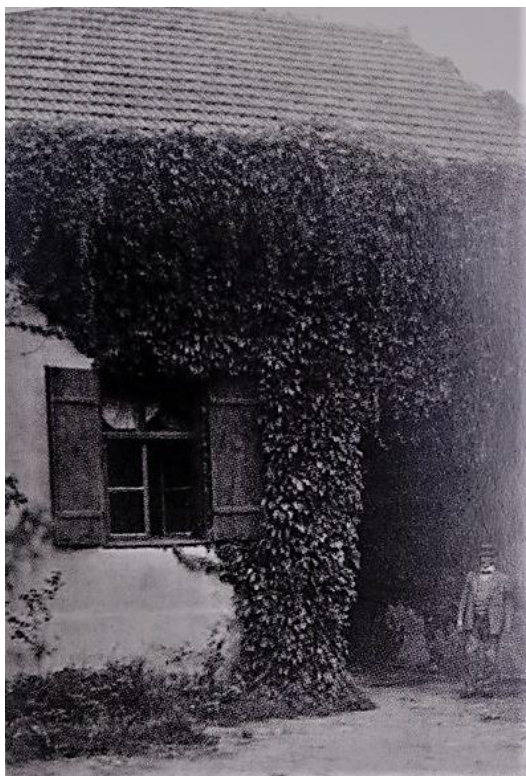
otvorenjem novog hrvatskog kazališta ustrojen je kod nas i mali baletni zbor s baletnom školom što odobravamo s obzirom na potrebu ovakovog zbora u mnogobrojnim operama i komedijama. S tim se je zborom do sada izvađalo nekoliko manjih baleta s manje ili više sreće. Tako smo dospjeli do prvog originalnog baleta Jele.“ (*Narodne novine*, Zagreb, u broju od 17. I 1898.) Isto tako časopis *Vijenac* napisao je za Albinijev balet *Na Plitvičkim jezerima*: „Prema tomu što mu je glazbu složio Hrvat i što mu je sadržajem uzveličanje jednoga hrvatskoga kraja, balet Na Plitvička jezera nazvati možemo mirne duše prvim hrvatskim baletom.“ (*Vijenac*, Zagreb, u broju od 23. IV 1898.)

Nitko, a vjerujem i nikada neće s punim pravom moći govoriti o prvom hrvatskom baletu jer za oba baleta koja sam navela prije, stručnjaci iznose dobre i jasne argumente za određivanje kojem baletu pripada prvijenac. U ovom završnom radu ja ću se ipak držati vremenski argumentiranim prvim hrvatskim baletom, a to je balet Bele Adamovića pl. Čepinskog *Jela*.

3. BALET „JELA“

3.1. BELA ADAMOVIĆ PL. ČEPINSKI

Bela Adamović pl. Čepinski, sin Lacka i Oktavije, rođen je 15. rujna 1856. godine u obiteljskom dvorcu u Čepinu. Podrijetlom iz plemenite obitelji Adamović, odrastao je uz braću i sestre no kasnije se obitelj preselila u Osijek gdje je Bela završio srednju školu. Istovremeno je privatno pohađao sate klavira kod Dragutina Hercoga i Ivana Nepomuka Hummela. Nakon srednje škole, upisuje studij agronomije koji završava u Beču na Visokoj školi za kulturu tla „*Die Hochschule für Bodenkultur*“. Naknadno je upisao i studij glazbe gdje je studirao klavir i kompoziciju od 1890. do 1893. godine kod prof. Hermanna Gradenera i Carla Frühlinga, također u Beču. Od 1897. do 1908. godine bio je narodni zastupnik za kotareve Perušić, Donji Miholjac i Osijek to po zagovoru moćnih prijatelja izabran je za narodnog zastupnika na listi unionističke stranke te delegata na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru u Budimpešti. Između 1908. i 1918. Bela je živio na posjedu s prizemnom kućom u Voćinu. O tome svjedoče pisma odvjetnika iz Budimpešte i fotografije u zbirci Muzeja Slavonije Osijek, a jedna od tih fotografija je i *Slika 3.* za koju se pretpostavlja da je snimljena 1918. godine uz dvorišni ulaz kuće, nakon tragične smrti Adamovićeve prve supruge Marije, rođene Janković, a to zaključujemo prema širokoj crnoj traci koja se nalazi na Adamovićevom lijevom rukavu.

Slika 3

Kasnije se ponovno vraća u Čepin gdje se uz politiku bavio i gospodarstvom na obiteljskom imanju koje je zbog lošeg vođenja i neodržavanja starih nasipa već 1883. godine rasparcelirano te polovica prodana da bi se podmirili dugovi, a ostalo zemljište zadržao je Bela. Poslije bankrota i rasprodaje, živio je u Kolođvaru te na nagovor i uz pomoć obitelji Jankovića i Normana, ušao u politiku i postao parlamentarni zastupnik u vrijeme bana Khuena Hedervaryja. No, kako navodi njegov biograf, jedna Bachova fuga mogla ga je više ugrijati nego sve parlamentarne intrige i podvale. Nakon političke karijere u kojoj se nije baš najbolje snašao službovao je kao poštanski službenik u Đakovu, a do smrti 28. veljače 1934. godine kao činovnik u osječkoj tvornici šećera. Na glazbenom području dokazao se kao klavirski umjetnik te kao skladatelj čije su se skladbe počele javno izvoditi od 1893. godine. Bela Adamović Plemeniti Čepinski je kao glazbenik ostavio više od 50 glazbenih djela, uglazbio je 40 pjesama, jednu misu i 16 raznih kuplea. Ipak njegovo najznačajnije djelo svakako je prvi hrvatski balet *Jela*.

3.2. BALET *JELA*

Najznačajnije djelo Čepinskog skladatelja je upravo balet „*Jela*“. Libretisti baleta Louis Frappart i Gaoul poslužili su se jednom od pjesama iz zbirke „*Kindertotenlieder*“ Friedricha Rückerta. Upravo je ova zbirka ovjekovječena 1872. godine kada je značajni skladatelj Gustav Mahler uglazbio cijelu zbirku.

Priča baleta nam govori o Jeli koju požuda za zlatom vodi na rub propasti, da bi na kraju našla sreću uz voljenog Marka koji od silne zaljubljenosti na čas su ljudi, a na čas dva stabla: javor i jela. Radnja se odvija usred šumskoga svijeta te je i očekivano javljanje likova poput duhova vjetra, bure i šumskog bilja. Osobe baleta su Jela u liku vile stabla jele, Marko kao duh javora, Šumska kraljica, Gospodar zlatne pećine, Jedan genij, Vrhovna glava šumskih mužića te duhovi i vile zlata. Narodne novine u svojim kritikama opisuju „Dva stabla koja se u ljubavi odbijaju i privlače ipak su premalo dramatska, makar ih okružuje šuma sa svojim čarom i svojim patuljcima, vilama i dusima.“ S kazališne cedulje očitavamo da balet sadrži ove plesove: Berceuse (Uspavanka), Velika narodna koračnica, Valčik bajoslovnih prikaza, Čar cvijeća i Ples olujnih duhova.

Praizvedba prvog hrvatskog baleta *Jela* održana je 15. siječnja 1898. godine. Svečana praizvedba baleta bila je dobro posjećena, od uglednika bili su prisutni nadvojvoda Leopold Salvator i nadvojvotkinja Blanka, ban Khuen Hedervary i supruga.

Ocjene suvremenika Franje Kuhača i Milutina Cihlara-Nehajeva bile su analogne: hvale instrumentaciju, smisao za boje i nijanse zamjerajući skladatelju što nije pokušao stvoriti nacionalno obojenu glazbu. Muzikolog Franjo Kuhač opisuje glazbu ovog Adamovićevo baleta: „Diljem cijeloga baleta čujemo dva glavna motiva: koračnicu šumskih čovječuljaka i motiv ljubavnog prizora između duha javora (Marko) i vile omorike (Jela), na kojem je temelju izrađena i ouvertura (...) Pravo je remek-djelo prizor oluje i bure. Ne poznam djelo glazbeno u kojem bi se strahovit no i impozantan takav prirodni pojav bolje karakterisao.“

Iz triju sačuvanih novinskih izrezaka otisnutih poslije svečane praizvedbe mogu se pročitati kritike i osvrti koji su nalijepljeni na tvrdom papiru *Agramer Zeitung*, 17.1.1898.; *Narodne novine*, 17.1.1898., *Agramer Tgblatt* 17.1.1898. godine.

Kritičar koji se imenovao samo inicijalom B., u *Agramer Tagblattu* hvali na njemačkom jeziku kazališnu upravu što se odvažila postaviti prvi hrvatski balet. On smatra da se dostignuće može mjeriti s bečkim baletnim izvedbama te navodi: „...a svjetlosni efekti zasigurno bi i tamo

požnjeli pljesak.“ Dalje hvali poetske misli u koreografiji Louisa Frapparta, prepričava sadržaj bajke o ljubavi stabala jele i lipe (u knjižici *Jela – Tannennymphe* Marko je predstavljen kao javor što znači da je kritičar pogriješio) i njenom sretnom svršetku. O glazbi Bele Adamovića govori o spoju talenta i zavidnog tehničkog znanja, a orkestraciju opisuje pomalo sličnu simfonijskoj koja djelo bitno izdiže iznad prosječnih skladbi. U ovom osvrtu isti B. izdvaja mjesto u skladbi u kojem se čuje zvuk roga. Uspoređuje ga s temom iz drugog čina Lohengrina i savjetuje da to mjesto izostavi u vlastitom interesu.

U *Agramer Zeitungu* se vrlo slično opisuje svečana premijera i hvale svi izvođači. Na hrvatskom jeziku u *Narodnim novinama* sadržana je kritika izvjesnog G. M. Kritičar govori o zapletu u priči, njenim dobrim i manje dobrim dijelovima koje koreografija nije mogla popraviti. Adamovićeve glazbe opisana je vrlo pohvalno. Dijelovi tog hrvatskog teksta na istom su tvrdom papiru prevedeni na mađarski jezik.

Kuhačev prilog u *Prosvjeti*, objavljen pet mjeseci nakon praizvedbe *Jele*, naširoko piše o baletu, hvali njegovu originalnost i kudi neznačajku zamjerku spomenutoga kritičara B. Djelo je ukupno izvedeno pet puta, a ponekad se balet izvodio uz opernu jednočinku Pagliacci Ruggera *Leoncavalla*.

3.3. SAČUVANA PARTITURA BALETA *JELA*

Od 1955. godine u Hemeroteci Muzeja Slavonije u Osijeku čuva se glazbena i arhivska ostavština skladatelja Bele Adamovića, slika 4.

Slika 4

Građa je pohranjena u velikoj kutiji od tvrde ljepenke, no tijekom teških ratnih zbivanja devedesetih godina prošloga stoljeća, sadržaj kutije je više puta preslagivan i premješten te je na kraju bio izmiješan s pismima, izrescima iz novina, tiskanim partiturama drugih skladatelja, osmrtnicama članova obitelji Adamović, sudskim spisima i knjižicama „*Jela-Dei Tannennymphe*“.

U ljetu 2004. godine sadržaj kutije je pregledan i posložen te je pronađeno tri ukoričena uveza Adamovićevih rukopisnih skladbi s približno 300 stranica, svežnjevi i listovi partiture baleta *Jela* s više od 400 stranica. U godini skladateljeve smrti, njegova udovica Paula (rođ. Niederländer) poklanja nekoliko kompozicija, spisa, pisma, koncertnih programa, slika i fotografija obitelji Adamović. Također je predala i 12 tekstova baleta *Jela*. Prema dosadašnjem razvrstavanju partiture baleta *Jela* može se zaključiti da postoji više primjeraka. Mnogi znakovi

crvene i plave boje napisani na notnim listovima upućuju na pretpostavku da je Adamović napisao više različitih verzija partiture, odnosno moguće je da se radilo o prepravkama, izmjenama i premještanjima pojedinih dijelova u partituri koje je vršio sam skladatelj. Tako na primjer, primjerak partitura koji je zaprimljen 1955. godine ima na naslovnici plavom bojom napisano „Ouverture“, a olovkom „Jela“.

Teško je u potpunosti točno odrediti koliko je svežnjeva ili ukupno stranica slijedilo nakon „Ouverture“ i što je sve zapravo pripadalo tom primjerku „Jela“ jer sveukupno ima samo osam stranica prikupljenog materijala.

Drugi komplet partitura „Jela“ pisan je na notnom papiru N1 3, 14-linijskom, i ima ukupno 94 stranica. Svežnjevi su uvezeni crveno-bijelo-zelenim koncem i prema tim uvezima možemo ih razvrstati u 5 slika: prvi svežanj: 1. slika od 3. do 20. stranice, drugi svežanj: 2. slika od 21. do 36. stranice, treći svežanj: 3. slika od 37. do 52. stranice, četvrti svežanj: 4. slika od 53. do 72. stranice i peti svežanj: 5. slika od 73. do 94 stranice.

Treći primjerak partitura baleta „Jela“ pisan je u potpunosti olovkom dok je naslov zapisan crvenom bojom, a podijeljen je na dva dijela od 1. do 9. stranice i od 10. do 18. stranice.

Četvrti primjerak partiture na naslovnici ima zapisano plavom bojom naslov „Jela“, a ispod piše «Folietto für eine Violine mit Text...». Ovaj primjerak je vrlo trošnog izgleda što zbog stalnog preslagivanja, a što zbog listanja. Na predzadnjoj stranici na češkom jeziku olovkom korepetitor Kondevál zapisao je da libretisti Louis Frappart iz Beča postavio je balet u kojem se na premijeri 15.1.1898. godine, plesali redom prema ulogama: Jela u ulozi Eme Grandone, Marko u ulozi Karla Boggio, gosp. Varjačić, gosp. Čip, gđa Car i gđa Kraus. Peti primjerak partitura balet „Jele“ na naslovnici ima također zapisano „Folietto für eine Violine mit Text...“.

Uz sve ove primjerke partitura, na dva lista sačuvali su se zapisi koji imaju brojeve 15 prizora. Crvenom tintom i rimskim brojevima od I do XV opisuju se svjetlosni efekti tijekom baleta. Crnom tintom i brojevima od 1 do 15 zapisana je riječima uloga svakog instrumenta u orkestru.

Zanimljivo je da je sudjelovanje gudačkih instrumenata vrlo šturo opisano tek u donjem uglu lista papira. Među notnom građom nalazi se 7 papira manjih dimenzija, prošivenih koncem koji sadržavaju scenarij i elemente koreografije.

Uz sačuvane partiture baleta *Jela* možemo istaknuti i još neka važnija djela koja su sačuvana, a to su tri uveza skladbi: *Suite*, *Ernste Lieder* i *Lied iv Walzerform* koja bilježe skladateljevo umijeće komponiranja i manjih formi. Uz svu notnu ostavštinu svakako važnu ulogu imaju i brojni arhivski dokumenti koji nam mogu pobliže objasniti i dočarati neke postupke iz njegovog života. Još jedna zanimljivost je ta što su u Adamovićevoj ostavštini sačuvani svežnjevi libreta Louisa Frapparta za balet *Jela*. Svi ovi sačuvani arhivski izvori značajan su i vrlo vrijedan svjedok početka hrvatskog baleta.

4. ZAKLJUČAK

Nakon uspostave Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, dok prvi podaci o plesnim priredbama i baletnim divertismanima u izvedbama njemačkih putujućih družina u Hrvatskoj potječu s kraja 18. stoljeća, a prvi cjelovečernji balet – Vila lutaka Josepha Bayera je izveden u Zagrebu 1892., teško je razumjeti kako je činjenica o rođendanu prvog hrvatskog baleta ostala dvojbeno.

Dok su još i suvremenici zbog hrvatskog autora i tematike prvim hrvatskim baletom smatrali djelo Srećka Albinija „*Na Plitvička jezera*“, manje je poznato da je tri mjeseca prije izveden balet „*Jela*“ Bele Adamovića pl. Čepinskog. Praizvedba „*Jele*“ održana je u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu 15. siječnja 1898. godine te je bila dobro posjećena od strane visokih uglednika među kojima su se isticali nadvojvoda Leopold Salvator i nadvojvotkinja Blanka, ban Khuen Héderváryj i supruga.

Cilj ovoga završnog rada je proanalizirati problematiku određivanja kojem od navedenih baleta pripada titula prvoga. Nakon kronološki argumentirano da prvi hrvatski balet je ipak balet „*Jela*“ čepinskog skladatelja Bele Adamovića, slijedilo je detaljnije upoznavanje prije svega života i stvaralaštva našeg skladatelja te opis praizvedbe baleta uzimajući kritičke osvrtne iz novina. Potom analiziranje u kakvom stanju se danas može pronaći partitura u Hemerotecu Muzeja Slavonije u Osijeku zajedno s drugim arhivskim i glazbenim materijalima vezani za spomenutog skladatelja.

5. SAŽETAK

Prvi hrvatski balet

Bela Adamović pl. Čepinski kompozitor je prvog hrvatskog baleta „*Jela*“. Praizvedba ovoga baleta održana je 15. siječnja 1898. godine u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Libretisti baleta Louis Frappart i Gaoul poslužili su se jednom od pjesama iz zbirke „*Kindertotenlieder*“ njemačkog književnika Friedricha Rückerta. Priča baleta nam govori o Jeli koju požuda za zlatom vodi na rub propasti, da bi na kraju našla sreću uz voljenog Marka te njih dvoje od silne zaljubljenosti na čas su ljudi, a na čas dva stabla: javor i jela. Radnja se odvija usred šumskoga svijeta te je i očekivano javljanje likova poput duhova vjetra, bure i šumskog bilja. Osobe baleta su Jela u liku vile stabla jele, Marko kao duh javora, Šumska kraljica, Gospodar zlatne pećine, Jedan genij, Vrhovna glava šumskih mužića te duhovi i vile zlata. Budući da je ovom baletu za stvaranje služio strani predložak baleta smanjena je mogućnost skladatelju da se koristi narodnim motivima zbog čega će mnogi glazbeni kritičari osporavati prvijenac baleta „*Jela*“. Sačuvana partitura baleta „*Jela*“ čuva se u Hemerotecu Muzeja Slavonije u Osijeku zajedno s ostalom arhivskom i glazbenom ostavštinom skladatelje Bele Adamovića pl. Čepinskog.

Ključni pojmovi: Prvi hrvatski balet, balet „*Jela*“, Bela Adamović pl. Čepinski, partitura baleta „*Jela*“

6. SUMMARY

First Croatian ballet

Bela Adamović pl. Čepinski composer of the first Croatian ballet "*Jela*". The performance of this ballet was held on January 15, 1898 at the Croatian National Theater in Zagreb. The bookstore of the ballet Louis Frappart and Gaoul served one of the songs from the collection "*Kindertotenlieder*" by German writer Friedrich Rückert. The story of the ballet tells us about the Jela that gold lust leads to the edge of the fall, to find happiness in the end with the beloved Mark and the two of the foresight in love for the moment are the people, and at times two trees: the maple and the dishes. The action takes place in the middle of the forest world and it is also expected that the characters, such as wind, bora and forest herbs, will appear. Some of the ballets are Jela in the likeness of the wild fir trees, Marko as the ghost of the maple, the Queen of the Snow, the Lord of the Golden Cave, One Genius, the Supreme Head of Forest Mules, and the Ghosts and Witches of Gold. Since this ballet for the creation has served as a side ballet, the composer's ability to use folk motives has been reduced, and many music critics will challenge the title of the first Croatian ballet. The score "*Jela*" ballet is founde in the Hemerote Museum of Slavonia in Osijek together with the other archival and musical legacy of composer Bela Adamović pl. Čepinski.

Key Concepts: First Croatian ballet, Ball "*Jela*", Bela Adamović pl. Čepinski, Ballet Score "*Jela*"

7. LITERATURA

- Andreis, J. (1975). *Povijest glazbe*, Zagreb: Liber-Mladost.
- Andrić, N., (1898). *Tisuća predstava i Miletićeva intendantura*, Zagreb: Obzor br.39, 26. III 1898., str. 1.
- Đuranović, M. (1992). *Hrvatsko narodno kazalište u Zgrebu 1840-1860-1992*, Zagreb: Školska knjiga
- Fabio, N. (2002). *Dvojni rođendan hrvatskoga baleta / Dani hvarškoga kazališta: Građe i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Zagreb: Akademija dramskih umjetnosti, str. 166-174. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/73973>
- Fleišer, V., (1895.) *Promjene u upravi Narodnog zemaljskog kazališta*. Prosvjeta, 3-15, str. 478–479.
- Kastl, S., Martičević, J. (2002). *125 godina profesionalnog baleta u Hrvatskoj: recentni trenutak profesije, (125 years of professional ballet in Croatia: a recent moment in the profession)*, Zagreb: Hrvatsko društvo baletnih umjetnika
- Kastl, S., Martičević, J. (2003). *125 godina profesionalnog baleta u Hrvatskoj: recentni trenutak profesije (125 years of professional ballet in Croatia: a recent moment in the profession)*, dopunjeno izdanje, Zagreb: Hrvatsko društvo baletnih umjetnika
- *Kazališna izvješća*, Zagreb: Vijenac, 11. listopada 1879. Preuzeto s: http://www.matica.hr/media/uploads/bibliografije/13_vienac_1869-1903.bibliografija.pdf
- Kos, K., (2002). *Na tragu prvog hrvatskog baleta*, Uz 100. obljetnicu praizvedbe *Jele* Bele Adamovića Čepinskog, u tisku za zbornik *Iz slavonske glazbene baštine*, Zagreb: HAZU, Cantus br.114, ur. V. Katalinić
- Kovačević, K. (1985). *Muzička enciklopedija I*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod
- Kovačević, K. (1971). *Muzička enciklopedija I-2. izdanje*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod
- Malbaša, M. (1965). *Glazbeni život u Osijeku*, Osječki zbornik IX - X, str. 137 – 187
- Ognjenović, V., (2015). *Osječki balet – jučer, danas, sutra*, Umjetnička akademija u Osijeku, Artos - časopis za znanost, umjetnost i kulturu

- Pavić, H. (2013). *Kolonija Ciprovčana u Osijeku s osvrtom na obitelj Adamovich de Csepin*, Zagreb – Osijek: Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, str. 53-58. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/184512>
- Perči, Lj. (2004). *Bela Adamović (1856.-1934): prilog poznavanju života i djela na temelju ostavštine pohranjene u Muzeju Slavonije Osijek*, svezak 20, Zagreb - Osijek: Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, str. 55-69
- Senker, B., (2016). *Miletić Stjepan*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krleže. Preuzeto s: Hrvatski biografski leksikon <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11915>
- Šenoa, A., (1866). *O hrvatskom kazalištu*, Zagreb: Pozor. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/109819>
- Tuksar, S. (2000). *Kratka povijest europske glazbe*, Zagreb: MH
- Županović, L. (1980). *Stoljeća hrvatske glazbe*, Zagreb: Školska knjiga